

provincie
Zuid-Holland

Toekomst van ons Voedsel

De veelvoudige waarde van voedsel

Voedselvisie provincie Zuid-Holland

Juni 2025

Krachtig Zuid-Holland

Inhoud

Toekomst van ons Voedsel	1
Voedselvisie provincie Zuid-Holland	1
Samenvatting	6
1 Inleiding	8
2 De Zuid-Hollandse Voedselvisie	11
Stap 1: De visie is gestoeld op vier waarden	12
Stap 2: Bestaand beleid en initiatieven	13
Stap 3: Externe raadpleging	16
3 Bestuurlijke ambities voor ons voedselsysteem (Stap 4)	18
Ambitie 1: Voedsel uit de regio	19
Ambitie 2: Inwoners eten zich gezond	20
Ambitie 3: Zuid-Holland leidend in innovatie en ondernemingsruimte voor voedselproductie	21
Ambitie 4: Zero-waste in Zuid-Holland	24
Ambitie 5: Toekomstperspectief voor agrarische ondernemingen	25
Ambitie 6: Nieuwe eiwitbronnen	27
Ambitie 7: Biotechnologie maakt Zuid-Holland leidend in duurzame voedselproductie	29
4 Conclusies: hoe verder?	31
Bijlage 1	32

Voorwoord

Beste lezer,

Voedsel is een belangrijk en urgent thema dat steeds meer politieke en maatschappelijke aandacht krijgt. Ons huidige voedselsysteem staat onder druk op ecologisch, economisch en maatschappelijk vlak. De milieu- en klimaatimpact van onze voedingsproductie is te hoog, ons voedingspatroon kan beter in evenwicht worden gebracht, het inkomen van de agrariër staat onder druk en het bewustzijn bij de consument over de herkomst van ons voedsel ontbreekt. Geopolitieke spanningen zorgen ervoor dat ons mondiaal georganiseerd voedselsysteem risico's kent en deze risico's raken aan voedselzekerheid. Is ons voedselsysteem veerkrachtig genoeg om dit soort schokken op de korte en lange termijn op te vangen?

Voedsel is een eerste levensbehoefte en geen vanzelfsprekendheid. De beschikbaarheid of de bereikbaarheid van voedsel is in Nederland voor veel mensen geen enkel probleem. Toch daalt het besef in dat dit niet voor iedereen zo is. Zeker wanneer gezondheid, rechtvaardigheid of de prijs een rol spelen. Het zijn deze overwegingen die maken dat de overheid een verantwoordelijkheid heeft iedereen gelijke toegang te kunnen bieden tot het voedselsysteem. Daarbij moet er worden samengewerkt met vele private en publieke partijen die eveneens een deelverantwoordelijkheid hebben.

Voedselzekerheid waarborgen is een taak die de overheid zich lang geleden heeft toegeëigend. Door voedselzekerheid te waarborgen, kan de overheid ongelijkheid tegengaan en ervoor zorgen dat kwetsbare groepen toegang hebben tot betaalbaar en gezond voedsel. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de Europese Unie werd in 1962 ingevoerd met als belangrijkste aanleiding de voedseltekorten die er na de Tweede Wereldoorlog waren, tegen te gaan. De hervorming van het GLB in de afgelopen decennia, met meer nadruk op duurzaamheid, milieu en eerlijke handelsvoorwaarden, weerspiegelt ook de ontwikkelingen die zich in de maatschappij ten aanzien van voedsel voordoen. Joris Lohman schrijft in zijn boek *Boter, Kaas en Havermelk*: "Ons voedselsysteem is verschrikkelijk, het is het beste wat we ooit hebben gehad". De regulering van het voedselsysteem vraagt anno 2025 om een meer eigentijdse en geactualiseerde invulling. Er zijn bovendien steeds meer geluiden om gezond voedsel als een basisvoorziening te beschouwen en dit ook zo te organiseren.

Inmiddels is de Europese Unie (EU) een van de grootste exporteurs van landbouw- en voedingsproducten ter wereld. Maar het gaat al lang niet meer enkel over productie. Ons voedselsysteem kent andere risico's die om aandacht vragen. **Het mondiale voedselsysteem produceert dertig procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot. We verspillen een derde van ons voedsel en het aanbod in de supermarkt bestaat voor tachtig procent uit bewerkt voedsel.** Dit laatste heeft negatieve effecten op onze gezondheid. Nederlandse land- en tuinbouw produceert op een zeer efficiënte wijze voedsel en de footprint per kilo geproduceerd voedsel (impact op de omgeving) is kleiner dan in andere geïndustrialiseerde landen. De negatieve effecten zijn het gevolg van de concentratie van de productie op een kleine oppervlakte.

De problematiek van ons huidige voedselsysteem heeft uiteraard zijn weerslag ook op onze provincie. Vanuit diverse programma's wordt ingezet om de negatieve aspecten van het huidige voedselsysteem op te vangen. Ons college is van mening dat een stevigere inzet nodig

is en dat een lange termijn ambitie perspectief biedt. We willen structureel inzetten op een voedselsysteem waarin voedselproductie in onze regio mogelijk blijft, in harmonie met de natuur. **In dit nieuwe systeem heeft de boer een werkbaar financieel model en heeft voedsel een positieve impact op de gezondheid.**

In gesprekken met verschillende stakeholders hebben we inspiratie opgedaan die richting geeft aan onze bestuurlijke ambities. De provincie kiest ervoor om integraal naar het voedselsysteem te kijken. De opgave is groot. Daar lopen we niet voor weg omdat we ons realiseren dat we te maken hebben met een systeemverandering waarin verschillende onderdelen om ingrijpen vragen. We realiseren ons ook dat onze rol beperkt is. In de komende periode geven we verder invulling aan de ambities door actieagenda's te ontwikkelen. Onze regionale, nationale en Europese partners benaderen we in de komende periode en gaan we het gesprek mee aan. De inhoudelijke aanzet geven wij in dit stuk.

Wees uitgenodigd om mee te doen!

Mariëtte van Leeuwen, Gedeputeerde Zuid-Holland

Leeswijzer

De Voedselvisie beschrijft de waarden die de provincie van belang vindt en die kader stellend zijn voor de inrichting van een toekomstbestendig voedselsysteem. Naast de waarden wordt een set aan ambities voorgesteld die een essentieel onderdeel zijn van de verandering van het voedselsysteem. Binnen elke ambitie worden aanbevelingen en handelingsperspectieven geschetst die richting geven voor korte termijn acties. Omdat de ambities reiken aan verschillende domeinen, zoals landbouw, innovatie en gezondheid, zijn we ons ervan bewust dat het bereiken van de ambities om intensieve samenwerking vraagt met vele partijen in de regio.

Dit document is een handreiking van het college aan de Provinciale Staten en relevante stakeholders in onze provincie om samen programma's te ontwikkelen die uitvoering geven aan de aanbevelingen en de handelingsperspectieven van de ambities. Na vaststelling van de visie zal er gewerkt worden aan Actieagenda's die uitvoering zullen geven aan de ambities.

De handelingsperspectieven hebben een zekere mate van concreetheid in zich, dat is steeds ons doel geweest. We willen de strategische ambities die breed in de samenleving onderwerp van gesprek zijn, praktisch en tastbaar maken. De Voedselvisie dient als basis voor het gesprek. Een mogelijke vervolgstap is het ontwikkelen van nieuw of aangepast beleid. Wanneer gekozen wordt voor deze stap, dan start een traject volgens de procedures van het **Omgevingsbeleid** om het beleid officieel vast te stellen.

Tenslotte, de EU heeft inmiddels ook een Visie op Landbouw en Voedsel gepresenteerd. Via ons netwerk in Brussel willen we de thema's van onze visie onder de aandacht brengen bij de Europese netwerkpartners en bezien op welke manier de maatregelen uit de Europese visie ons verder kunnen helpen. Het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) is gestart met een traject om een nationale Voedselvisie te ontwikkelen. Er is nauw contact met het Ministerie van LVVN om hier ook de ambities en thema's van Zuid-Holland in te brengen. We geloven dat het ons gelukt is een integrale visie te ontwikkelen die concrete handvatten meegeeft om te bouwen aan een duurzaam voedselsysteem in de praktijk.

Samenvatting

Breed pallet aan oplossingen

Verschillende paden leiden tot een toekomstbestendig voedselsysteem. We kiezen ervoor, gestuurd door de veelzijdigheid en de context van onze provincie, om een breed pallet van oplossingen te ontwikkelen. Dit maakt ons bestand tegen onbalans en verstoringen in ons voedselsysteem en het economische model erachter. Tegelijkertijd willen we dat het voedselsysteem een positievere impact heeft op de gezondheid van de mens, dan nu het geval is. De provincie Zuid-Holland heeft een set aan ambities geformuleerd die handelingsperspectieven beschrijven en dit brede pallet aan oplossingen concreet maken. Zeven ambities

1. Voedsel uit de regio

Dit vraagt om het vergroten van de markt voor (natuur inclusieve) seizoensgebonden producten door lokale inkoop door overheden en instellingen te stimuleren. Het stimuleren van regelgeving die het aandeel regionale producten in supermarkten vergroot, is cruciaal. Het is ook onze ambitie om via ruimtelijke inrichting de ruimte voor stadslandbouw, aangezien steeds meer gemeenten voedselstrategieën en -beleid ontwikkelen, te faciliteren.

2. Inwoners eten zich gezond

Dit vraagt om het actief investeren in gezonde voedselomgevingen in en rondom scholen, werkplekken en zorginstellingen. Zorgen dat gezond voedsel voor iedereen toegankelijk wordt en pleiten voor regelgeving die consumptie van gezond voedsel bevordert, zoals belastingverlaging op groente en fruit. Op de agenda zetten we ook de verantwoordelijkheden van supermarkten om hun verantwoordelijkheid te nemen door gezond voedsel een prominente plaats in hun aanbod te geven.

3. Zuid-Holland leidend in innovatie en ondernemingsruimte voor voedselproductie

vraagt om de bescherming van het productieareaal, vanwege voedselzekerheid in de toekomst en vanwege een gezond dieet. Een meer lokale en seizoensgebonden productie en consumptie is wenselijk en heeft waarde voor de maatschappij. Een toekomstbestendige productie vraagt ook om het stimuleren van innovatie door passende financiële instrumenten en strategieën te ontwikkelen die innovaties mogelijk te maken. De erkenning van onze geavanceerde glastuinbouw sector bij Europese instanties biedt de glastuinbouwsector kansen om verder te innoveren. Investerings in innovatieve teelttechnieken, autonoom telen, energiezuinige kassen en geavanceerd water- en nutriëntenbeheer in de glastuinbouw helpen we graag verder. Tenslotte is een verbeterde samenwerking tussen akkerbouw en veeteelt wenselijk om de kringlopen te sluiten.

4. Toekomstperspectief voor agrarische ondernemingen

Dit vraagt om bescherming van agrarische productiegrond in het ruimtelijk beleid. Vorming van een 'coalition of the willing' is van belang voor de reorganisatie van de keten, met als doel de positie van de boer te versterken. Het uitbreiden van de wettelijke mogelijkheden om boeren te compenseren voor het leveren van groene en blauwe diensten, zodat zij bijdragen aan natuur- en waterbeheer, is nodig. We agenderen het beleid rond grondgebruik en -beheer als een belangrijk zwaartepunt op de politieke agenda.

5. Zero-waste in Zuid-Holland

Dit vraagt om een strategische inzet op voedselverspilling en in 2025 verkennen we de context van de productieketen en welke inzet vanuit de provincie gewenst en mogelijk is om voedselverspilling tegen te gaan.

6. Nieuwe eiwitbronnen

Dit vraagt om het bevorderen van sector overschrijdende samenwerking door de integratie van biotechnologie, tuinbouw, landbouw, aquacultuur en verwerking. Het integreren van biotechnologie met de tuinbouw en akkerbouw biedt kansen, deze worden verkend. Dit geldt ook voor de aquacultuur en de kansen die deze biedt. Het opschalen van productie van nieuwe eiwitten is essentieel voor het succes van deze innovaties. Dit zal leiden tot een krachtig innovatie-ecosysteem voor een voedingsindustrie met een groter aandeel nieuwe eiwitbronnen.

7. Biotechnologie maakt Zuid-Holland leidend in duurzame voedselproductie

Het hergebruik van agrarische en industriële reststromen als grondstoffen voor biotechnologie biedt unieke kansen. Nieuwe biotechnologische voedseloplossingen zijn vanwege een sterk ontwikkeld biotechnologisch cluster in Zuid-Holland ook een kans om hoogwaardige banen te creëren. Export van kennis en producten is belangrijk omdat we hiermee wereldwijd een vooraanstaande speler worden in duurzaam geproduceerd voedsel.

1 Inleiding

De uitgangspositie van de provincie Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland benoemt in haar huidige coalitieakkoord verschillende doelstellingen die de waarborging en verbetering van een toekomstbestendig voedselsysteem ondersteunen:

Het Coalitieakkoord 2024-2027 “*Krachtig Zuid-Holland*” richt zich op duurzame land- en tuinbouw door middel van financiële ondersteuning en kennisuitwisseling. Daarnaast versterkt het de verbinding tussen boeren en consumenten om de bewustwording over lokale producten en een gezond voedselsysteem te vergroten. (...) Er blijft voldoende ruimte beschikbaar in onze provincie om de land- en tuinbouw als economische sector en de voedselzekerheid te waarborgen.

Zowel in de Omgevingsvisie als in het Omgevingsprogramma zijn ambities opgenomen die verband houden met het voedselsysteem. Hoewel de provincie geen specifiek voedselbeleid heeft, wordt binnen verschillende programma's gewerkt aan thema's die direct verband houden met het voedselsysteem, zoals toekomstbestendige voedselproductie in de land- en tuinbouw, voedseleducatie, gezondere voedselomgevingen, voedselverspilling en de eiwittransitie. Daarbij wordt, expliciet of impliciet, gewerkt aan voedselzekerheid, een gezondere bevolking en innovaties die efficiëntere voedselproductie met een lagere ecologische voetafdruk mogelijk maken. Bovendien streeft de provincie naar een landbouwsector die economisch rendabel, ecologisch verantwoord en maatschappelijk relevant is. Een overzicht van lopende programma's en hun doelstellingen is te vinden in *bijlage 1*.

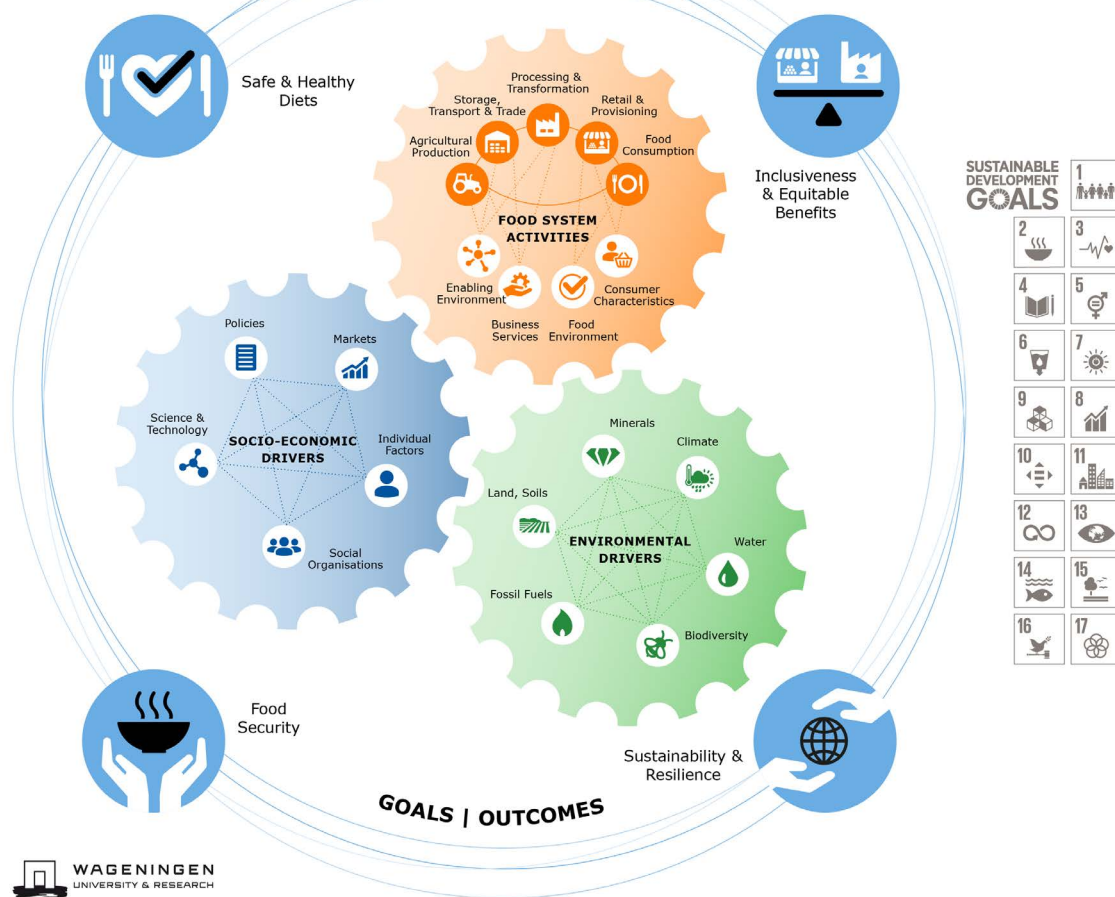
De uitgangspositie om te werken aan een gezonder en eerlijker voedselsysteem is in Zuid-Holland bijzonder gunstig. De provincie beschikt over een optimale mix van vruchtbare landbouwgronden waar voedsel op efficiënte wijze wordt verbouwd, de Rotterdamse haven en een goed ontwikkeld logistiek netwerk. Zuid-Holland is wereldwijd toonaangevend in glastuinbouw en slimme landbouwtechnologieën, zoals precisielandbouw en vertical farming. Daarnaast is er een sterk biotechnologisch cluster aanwezig dat technologieën ontwikkelt voor duurzame voedselproductie en tal van organisaties ondersteunen initiatieven die gezonde eetgewoonten bevorderen. Hierdoor is de regio uitstekend gepositioneerd om een voortrekkersrol te spelen in de ontwikkeling van een gezonder, duurzamer en toekomstbestendig voedselsysteem.

Een nieuwe kijk op ons voedselsysteem: een systeemverandering

De maatschappelijke opgaven rondom het voedselsysteem vragen om een nieuwe kijk op hoe dit systeem functioneert. We streven naar een voedselsysteem dat een positieve invloed heeft op de volksgezondheid, toekomstbestendig is doordat de primaire voedselproductie klimaatbestendig is gemaakt met minimale gevolgen voor biodiversiteitsverlies en waarin boeren een eerlijke prijs ontvangen voor zowel hun producten als de diensten die zij leveren voor natuurbehoud.

Food systems framework

Van Berkum et al. 2018, Wageningen University & Research

Deze nieuwe benadering vereist een herziening van de onderliggende waarden en een verandering in de impact van het voedselsysteem op de maatschappij. Wageningen University & Research (WUR) hanteert in deze discussie de *Food Systems Approach*. Binnen deze benadering worden alle aspecten van het voedselsysteem meegenomen, waarbij vier domeinen centraal staan: voldoende voedsel voor iedereen, een gezond en evenwichtig dieet, een eerlijke verdeling van kosten en inkomsten, en duurzaamheid met behoud van biodiversiteit.

De nieuwe aanpak zal handelingsperspectieven moeten bieden die een antwoord zijn op onderstaande vragen →

1. Voedselzekerheid: Voldoende voedsel voor iedereen 	Wereldwijd lijden meer dan 800 miljoen mensen honger en dit aantal stijgt nog elke dag. Tegelijkertijd gaat 1/3 van het geproduceerde voedsel verloren door voedselverspilling in de productieketen en bij de consument. Hoe richten we het voedselsysteem zo in dat er voldoende veilig geproduceerd voedsel is voor iedereen, bij een groeiende wereldbevolking?
2. Zorgen voor een goed dieet 	Gezonde voeding bestaat uit een balans van voedingsstoffen zoals eiwitten, vetten, mineralen en vezels. Door een ongebalanceerd dieet hebben ruim 3 miljard mensen ziekteverschijnselen die het gevolg zijn van ondervoeding of juist overvoeding (obesitas). Hoe zorgen we dat voedselpatronen en levensstijl en voedingspatronen bijdragen aan een goede gezondheid?
3. Eerlijke verdeling van kosten en inkomsten 	De kosten en opbrengsten zijn binnen de voedselketen niet eerlijk verdeeld. Daarnaast zijn er verschillen tussen beschikbaarheid, prijs en verdeling van voedsel. Hierbij horen dilemma's over een goede prijs voor voedsel (voor zowel producent als consument) en afhankelijkheid van lokale of internationale voedselsystemen. Hoe kan het voedselsysteem bijdragen aan eerlijke kansen voor arm en rijk en voor producent en consument?
4. Duurzaamheid: klimaatverandering, duurzaam gebruik van bodem, water en andere hulpbronnen en biodiversiteit 	Ons voedselsysteem is alleen toekomstbestendig als het we het aanpassen aan klimaatverandering, grondstoffen duurzaam en circulair inzetten, rekening houden met ziekten en laten bijdragen aan biodiversiteit. Hoe kunnen we voedselsystemen duurzaam inrichten?

De provincie Zuid-Holland geeft concreet invulling aan de *Food Systems Approach* door zich uit te spreken voor vier kernwaarden. Het formuleren van deze waarden biedt richting, versterkt de identiteit en zorgt voor consistentie in beleid en communicatie. Waarden vormen een houvast bij groei en verandering.

Daarnaast zijn er ambities geformuleerd die voortvloeien uit deze set waarden. Deze ambities ondersteunen strategische besluitvorming en bevatten handelingsperspectieven die in een vervolgtijdsplan, samen met externe partners, verder worden uitgewerkt.

2 De Zuid-Hollandse Voedselvisie

De provincie Zuid-Holland presenteert een aantal bestuurlijk gekozen waarden. De ambities vloeien voort uit de taken en verantwoordelijkheden van de provincie, die deels al worden ingevuld binnen bestaande programma's.

Daarnaast heeft de strategische verkenning een extern netwerk geraadpleegd over de kansen en uitdagingen van de provincie op het gebied van voedselzekerheid. De daaruit voortgekomen aanbevelingen zijn verwerkt in de voorgestelde ambities.

Onze vertrekpunten

Er zijn een aantal vertrekpunten die bepalend zijn voor de aanpak die de provincie kiest. Voedselzekerheid bieden, betekent dat er altijd fysieke, sociale en economische toegang is tot voldoende, veilig en gezond voedsel. De provincie Zuid-Holland kent een aantal sectoren die een bijdrage leveren aan het voedselzekerheid vraagstuk. Voedselproductie vindt plaats op de vruchtbare bodems in Zuid-Holland, Zuid-Holland heeft een geavanceerde glastuinbouwsector die veel van zijn kennis exporteert en het biotechnologisch cluster focust op innovaties die een nieuwe manier van voedselproductie introduceert. Hoewel de provinciale productieomvang beperkt is, er is hier veel kennis en kunde voor een toekomstbestendige voedselproductie die meer in balans is met de omgeving.

De boer en de tuinder zijn onderdeel van een wereldwijd netwerk van inkoopkantoren en de verwerkende industrie. De EU behoort tot de grootste exporteurs van landbouwproducten ter wereld. Met elkaar hebben we een hoogproductief en zeer efficiënt voedselsysteem ontworpen. Nog nooit is wereldwijd het aantal mensen dat overlijdt aan hongersnood zo laag geweest (Bron: Our World in Data). Ons dieet kent ook een internationaal karakter en er is in Nederland voedsel in overvloed. Echter, geopolitieke ontwikkelingen kunnen disruptief zijn en voedsel uit de regio kent een aantal maatschappelijke voordelen. Bovendien kan regionale voedselproductie bijdragen aan een weerbaar Zuid-Holland. Dit biedt mogelijkheden voor de boer om duurzamer te produceren en anders consumeren draagt bij aan de gezondheid van onze inwoners. Deze vertrekpunten zijn onderdeel van een nieuw waardenmodel die aan de orde is in deze voedselvisie.

De aanpak om te komen tot ambities:

Stap 1: De visie is gestoeld op vier waarden

Bestuurlijke keuzes draaien om vier kernwaarden die de basis vormen van de visie en de ambities richting geven.

1. Voedselzekerheid borgen

Zuid-Holland streeft naar voedselzekerheid voor haar inwoners en wil bijdragen aan de voedselzekerheid binnen de Europese markt. Het waarborgen van voedselzekerheid betekent enerzijds dat de Zuid-Hollandse consument verzekerd is van een stabiele voedselvoorziening en anderzijds dat Zuid-Hollandse voedselproducenten een belangrijke rol spelen binnen het Europese voedselsysteem. Deze twee aspecten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden omdat ons voedselsysteem grotendeels op Europees en zelfs mondiaal niveau functioneert.

Wat verstaan we onder voedselzekerheid? Voedselzekerheid betekent dat mensen toegang hebben tot voldoende, veilig en gezond voedsel om aan hun voedingsbehoeften te voldoen. Dit omvat:

Beschikbaarheid: Er moet voldoende, gevarieerd en veilig voedsel geproduceerd en gedistribueerd worden.

Toegankelijkheid: Iedereen moet economische en fysieke toegang hebben tot een gezond en gevarieerd dieet. Een rechtvaardige voedselverdeling is hierbij essentieel.

Stabiliteit: Het voedselsysteem moet veerkrachtig zijn en bestand tegen schokken zoals klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, geopolitieke instabiliteit en marktschommelingen.

2. Voedsel voor positieve gezondheid

Zuid-Holland wil via gezond voedsel bijdragen aan de verbetering van de gezondheid van haar inwoners en het verkleinen van gezondheidsverschillen.

Gezonde voeding is een essentieel onderdeel van een goede gezondheid. We hanteren hierbij het concept van positieve gezondheid, waarbij gezondheid niet alleen wordt gezien als de afwezigheid van ziekte, maar als het vermogen van mensen om veerkrachtig om te gaan met fysieke, emotionele en sociale uitdagingen. Voedsel draagt op twee manieren bij aan deze brede definitie van gezondheid:

Gezond voedsel: Gezonde voeding speelt een cruciale rol in een gezonde leefstijl. De relatie tussen voeding en gezondheid wordt steeds duidelijker en urgenter. Door gezonde voeding te stimuleren, kunnen we gezondheidsverschillen verkleinen en de algehele gezondheid van de inwoners van Zuid-Holland verbeteren.

Voedsel als maatschappelijke verbinder: Voedsel is meer dan alleen voeding; het heeft een sterke sociale en culturele waarde. Het brengt mensen samen, speelt een educatieve rol en is

nauw verbonden met het landschap waarin het wordt verbouwd. Daarnaast versterkt voedsel de connectie tussen mens en natuur. Deze veelzijdige betekenis maakt voedsel een uniek en essentieel onderdeel van ons dagelijks leven.

3. Voedselsysteem binnen ecologische grenzen

Er wordt gewerkt aan een voedselsysteem dat zo min mogelijk druk legt op de biodiversiteit en bodem- en waterkwaliteit, uitstoot van broeikasgassen omlaag brengt en het zoetwatergebruik minimaliseert.

Nederland, en in het bijzonder Zuid-Holland, oefent door zijn intensieve voedselsysteem een grote druk uit op de omgeving. We zoeken naar een gezonde balans tussen de ecologische voetafdruk per geproduceerde eenheid voedsel en de druk van de productie op de beperkte ruimte in Zuid-Holland.

Voor een toekomstbestendig voedselsysteem is het essentieel om binnen ecologische grenzen te opereren, met oog voor zowel duurzaamheid op mondiaal niveau als de impact op de directe leefomgeving.

4. Toekomstbestendige en rechtvaardige voedsel economie

Zuid-Holland stimuleert eerlijke inkomsten voor boeren en producenten en investeert in innovatie om de regio economisch veerkrachtig te maken.

Vanuit de maatschappelijke waarde van voedsel zet Zuid-Holland zich in voor een eerlijk verdienmodel voor voedselproducenten. Voedsel is een primaire levensbehoefte en een eerlijk verdienmodel vormt de basis voor een gezond en duurzaam voedselsysteem.

Daarnaast is het agri & food-cluster in Zuid-Holland en Nederland een belangrijke motor voor economische en innovatieve groei. In een toekomstbestendige voedsel economie ziet Zuid-Holland kansen voor brede welvaart, met voordelen op zowel economisch als maatschappelijk vlak.

Stap 2: Bestaand beleid en initiatieven

De provincie werkt al aan verschillende thema's binnen het voedselsysteem. Binnen het land- en tuinbouwdomein heeft de provincie duidelijke taken en verantwoordelijkheden. In andere initiatieven treedt zij op als subsidieverstrekker, faciliteert zij netwerken of fungeert zij als samenwerkingspartner. Bestaand beleid en lopende initiatieven geven bovendien richting aan de gestelde ambities.

Landbouw

De landbouw in Zuid-Holland staat onder druk door ruimtegebrek en verstedelijking, waardoor boeren steeds minder land tot hun beschikking hebben. Door de schaarste ligt de grondprijs hoger dan de economische waarde. Daarnaast zorgen bodemdaling en waterbeheer, vooral in veengebieden, voor extra uitdagingen. Klimaatverandering en extreem weer maken oogsten onvoorspelbaarder, terwijl boeren ook moeten voldoen aan strenge milieu-regels en stikstofnormen, wat extra investeringen vereist. Tegelijkertijd kampen zij met lage verdiensten en hoge kostprijddruk, terwijl arbeidstekorten en vergrijzing de sector verder onder druk zetten. De transitie naar duurzamere landbouw is noodzakelijk, maar vraagt om innovatie, samenwerking en financiële ondersteuning.

De Zuid-Hollandse landbouw produceert voornamelijk aardappelen, suikerbieten en granen op kleigronden, terwijl de veengronden vooral worden gebruikt voor de productie van zuivel. Voedselproductie is een cruciaal onderdeel van voedselzekerheid, omdat het zorgt voor een stabiele aanvoer van voldoende, veilig en voedzaam voedsel. In Nederland bestaat meer dan 50% tot 75 % van ons dieet uit geïmporteerde voedingsmiddelen. Voedselzekerheid kent dus ook een kwantitatieve kant: de voedselproductie van met name de voedsel door de primaire voedselproducenten. Wat omvat de voedselproductie in Zuid-Holland, waar vindt deze plaats en welke hoeveelheden worden er geproduceerd? Omgerekend naar de 3,8 miljoen inwoners van Zuid-Holland betekent dit een benodigde oppervlakte van 760.000 ha, terwijl de beschikbare agrarische grond in de provincie slechts 120.000 ha beslaat. In Nederland is in totaal 2,2 miljoen hectare landbouwgrond beschikbaar. Volgens de bovenstaande berekening zou echter 3,6 miljoen hectare nodig zijn om voedsel te produceren voor 17,8 miljoen inwoners. Dit geheel aan inzichten vraagt om een visie van de nationale overheid en van de Europese Commissie op de wijze waarop voedselproductie in Europa en hiermee ook weer in Nederland gewaarborgd kan worden en op waardevolle landbouwgronden beschermd kan blijven.

Directe toegang tot lokaal geproduceerd voedsel is van strategisch belang, zowel voor voedselzekerheid in geopolitiek onzekere tijden als voor het realiseren van duurzame korte ketens. Tegelijkertijd vraagt voedselzekerheid om een robuust voedselsysteem dat bestand is tegen schokken zoals klimaatverandering, geopolitieke spanningen en marktschommelingen. Dit systeem steunt op gezonde bodems, een veerkrachtig watersysteem en diversificatie in de voedselproductie, waaronder lokaal voedsel, korte ketens en alternatieve eiwitbronnen.” (Landbouwkoers 2025)

Deze inzichten onderstrepen de noodzaak van een duidelijke visie van zowel de nationale overheid als de Europese Commissie op de toekomstige voedselproductie in Europa. Dit is essentieel om de continuïteit van voedselproductie op waardevolle landbouwgronden te waarborgen en de toekomstbestendigheid van de sector te garanderen.

Glas(tuinbouw)

Naast vruchtbare landbouwgronden beschikt Zuid-Holland over een van de meest geavanceerde en productieve (glas)tuinbouwclusters ter wereld. De Greenports West-Holland en Aalsmeer vormen het hart van deze sector, waar groenten, fruit, planten en bloemen worden geteeld in hypermoderne kassen.

Innovaties zoals autonoom telen, waterbesparing en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, zoals geothermie en restwarmte, maken de sector steeds duurzamer. De glastuinbouw draagt bij aan wereldwijde uitdagingen op het gebied van voedselzekerheid door te zorgen voor voldoende, gezond en kwalitatief hoogwaardig voedsel. Daarnaast speelt de sector een rol in het verbeteren van de luchtkwaliteit, het bevorderen van welzijn en het klimaatbestendig inrichten van de leefomgeving.

Tegelijkertijd staat de glastuinbouw voor uitdagingen, zoals hoge energiekosten, arbeidstekorten en strengere milieuregels. Desondanks blijft de sector een belangrijke motor voor de regionale economie en voedselvoorziening, met een sterke focus op export naar Noord-West Europa en innovatie. De provincie wil deze sterke positie behouden en Zuid-Holland als voorbeeld laten dienen voor andere Europese landen, waar onder andere klimaatverandering de voedselproductie bedreigt. De innovaties worden hiermee export producten.

Gezondheid en Welzijn

De provincie wil bijdragen aan de gezondheid van haar inwoners en het verkleinen van gezondheidsverschillen. Om hier concreet actie op te ondernemen, loopt het programma *Gezondheid & Welzijn*. De ambitie *Inwoners eten zich gezond krijgt* hierin al vorm.

Kennis over gezond eten, een gezonde eetcultuur en toegang tot voedszaam voedsel zijn essentieel voor een gezond Zuid-Holland. Momenteel heeft meer dan de helft van de volwassenen en bijna 1 op de 7 kinderen in de provincie overgewicht. Volgens het RIVM zal dit percentage bij ongewijzigd beleid stijgen naar 62% in 2040. Vooral in buurten met lagere inkomens is gezond voedsel moeilijker verkrijgbaar, terwijl juist in deze kwetsbare wijken veel mensen met overgewicht wonen.

Gezonde voeding speelt een belangrijke rol bij het verkleinen van gezondheidsverschillen. Door de voedselomgeving zo in te richten dat de gezonde keuze de makkelijke keuze wordt, kan individueel gedrag positief worden beïnvloed. Het programma draagt hieraan bij door te investeren in voedselvaardigheden (zoals voedseleducatie) en door, samen met regionale partners, te werken aan een gezondere voedselomgeving.

Voedsel heeft daarnaast een bredere maatschappelijke betekenis. Het is niet alleen een bron van voeding, maar ook een krachtig middel om mensen te verbinden. **De sociale en culturele waarde van voedsel gaat verder dan voedselzekerheid en een gezond dieet. Het brengt mensen samen, heeft educatieve waarde, is nauw verbonden met het landschap waarin het wordt geproduceerd en versterkt de relatie tussen mens en natuur.** Deze veelzijdige waarde maakt voedsel een onmisbaar en essentieel onderdeel van ons leven.

Natuur, water, stikstof en klimaatdoelen

Zuid-Holland is verplicht te voldoen aan de geldende richtlijnen op het gebied van stikstofreductie, methaanuitstoot en de Kaderrichtlijn Water, die direct van invloed zijn op de primaire voedselproductie. Dit geldt ook voor de doelen opgesteld rondom gewasbeschermingsmiddelen. Binnen de verwerkende industrie zijn er vooral opgaven om toe te werken naar de doelen rondom de circulaire economie en klimaatverandering. De provincie heeft zich ook gecommitteerd aan het Grondstoffenakkoord (2017) waar met name vanuit het programma Circulair Zuid Holland aan wordt gewerkt. Deze opgaven en doelstellingen waarvoor ook naar onze provincie wordt gekeken, vragen om interventies in het voedselsysteem. We zijn genooddaakt om naar manieren te zoeken om de groeiende wereldbevolking op een duurzame, gezonde en eerlijke manier te voeden, terwijl we de impact op het klimaat, biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen verminderen.

Programma Eiwittransitie

In Nederland consumeren we veel dierlijke producten. Zo'n 60% van onze eiwitname is dierlijk, 40% is plantaardig. De Nationale Eiwitstrategie heeft als doel gesteld in 2030 het aandeel dierlijke eiwitten te verlagen naar 40% omdat de productie van dierlijke eiwitten door de vlees- en zuivelindustrie voor te veel CO₂-uitstoot zorgt. Een groeiende wereldbevolking en welvaart, doet de vraag naar dierlijke eiwitten stijgen. Daarom wordt op internationaal, Europees en nationaal niveau ingezet op de eiwittransitie. Er wordt vanuit diverse maatschappelijke initiatieven en door de markt ingezet op deze transitie. Naast het stimuleren van de inname van plantaardige eiwitten die te vinden zijn in o.a. brood, graanproducten, peulvruchten, noten en paddenstoelen, wordt veel onderzoek gedaan naar eiwitten die door middel van (precisie) fermentatie worden ontwikkeld (koemelkeiwit) en eiwitten uit aquatische bronnen zoals zeewier en algen.

Het programma Eiwittransitie die binnen de portefeuille economie uitvoering vindt, werkt aan het creëren van innovatiekansen voor bedrijven die werken aan het ontwikkelen van nieuwe eiwitbronnen. De provincie biedt ruimte voor bedrijvigheid, subsidieert innovaties en investeert in campusontwikkeling zodat het potentieel tussen bedrijven en kennisinstellingen optimaal kan worden benut. De eiwittransitie maakt Zuid-Holland minder afhankelijk van geïmporteerde dierlijke producten en soja. Innovaties zoals microbiële fermentatie en zeewierteelt vergroten de diversiteit aan beschikbare eiwitbronnen, waardoor het voedselsysteem robuuster wordt tegen geopolitieke of klimaat gerelateerde verstoringen.

De Tuin van Holland

Tenslotte is er binnen de provincie veel aandacht voor lokaal geproduceerd en geconsumeerd voedsel. De Groene Cirkel Tuin van Holland en initiatieven zoals Voedselfamilies zijn hier volop mee bezig. Lokaal voedsel draagt bij aan een duurzaam en veerkrachtig voedselsysteem door de CO₂-uitstoot en voedselverspilling te verminderen. Het ondersteunt de regionale economie, zorgt voor verse en gezonde producten en maakt de voedselketen minder afhankelijk van import. Bovendien versterkt het de verbondenheid tussen consument en producent, wat leidt tot meer bewustwording over voedselproductie en herkomst. Dit maakt lokaal voedsel niet alleen beter voor het milieu, maar ook voor de samenleving als geheel.

“Zuid-Holland staat voor grote opgaven die om een integrale aanpak vragen: een transitie naar meer lokaal en plantaardig voedsel en het verbeteren van de gezondheid van de agrarische sector, van onze bodem, ons water én van onszelf. Zo’n complex proces gaat niet vanzelf, maar het kán wel. We zetten stappen in de juiste richting door met elkaar te kijken naar wat wél kan. Zo wordt zichtbaar waar kansen en knelpunten liggen.”
(Gedeputeerde Meindert Stolk)

Stap 3: Externe raadpleging

De provincie Zuid-Holland heeft al eerste stappen gezet richting de vernieuwing van ons voedselsysteem. De waarden, bestaande programma’s en initiatieven zijn richtinggevend geweest voor de geformuleerde ambities. Aanvullend is een extern netwerk bijeengewoest om mee te denken en input te leveren op de uitdagingen van een toekomstbestendig voedselsysteem.

Aan de hand van vier scenario’s is gesproken over de uitdagingen van een toekomstbestendig voedselsysteem en wat nodig is om hier te komen. De uitwerking van vier verschillende scenario’s heeft een aanzet gegeven voor het identificeren van risico’s en kansen voor de toekomst van voedselzekerheid. Samen werd onderzocht welke thema’s in alle scenario’s belangrijk zijn, welke thema’s juist meer naar voren komen in een specifiek scenario, en welke mogelijk geen probleem lijken te zijn in alle scenario’s. Er werd gekeken naar overkoepelende spanningen en onzekerheden, evenals de kansen en bedreigingen die uit de scenario’s naar voren kwamen. Dit leidde tot een breed overzicht van belangrijke thema’s voor de toekomst van de landbouw in Nederland.

De aanbevelingen die binnen dit onderzoek en door het netwerk zijn opgesteld, worden geïntegreerd in de ambities.

Deelnemende partijen Voedselzekerheidsonderzoek 2024/2025 &flux en Drift

Thema's die het voedselzekerheid onderzoek naar voren brengt:

- Verbinding gemeenschap en voedselsysteem
- Financieel model landbouw
- Innovatie en ondernemingsruimte
- Maatschappelijke kosten- en baten en de verdeling daarvan
- Wenselijkheid van een overkoepelende visie
- Diversificatie van oplossingen in de landbouw / voedselsysteem
- Productieareaal behouden
- Ontwikkeling van vraag en aanbod
- Gezond voedsel voor iedereen

3 Bestuurlijke ambities voor ons voedselsysteem (Stap 4)

Verschillende paden leiden in combinatie tot een toekomstbestendig voedselsysteem. We kiezen ervoor, gestuurd door de veelzijdigheid en de context van onze provincie, om een breed pallet van oplossingen te ontwikkelen om bestand te zijn tegen onbalans en verstoringen in ons voedselsysteem en het economische model erachter. Van eiwit-transitie tot regionale ketens en van regeneratief tot grootschalig en gemechaniseerd. In dit hoofdstuk worden de ambities toegelicht.

Per ambitie wordt een droomscenario beschreven in 2040, de reden waarom de provincie ervoor kiest om hierop in te zetten en welke aanbevelingen gedaan worden om als een vervolgstap nader uit te werken. Er is gekozen voor het jaartal 2040 omdat dit jaar voldoende ver in de toekomst ligt om over een lange termijn ambitie en een stip op de horizon te kunnen spreken, terwijl het de urgentie meegeeft om nu al acties te ondernemen.

Totaaloverzicht ambities:

Ambitie	Toelichting
1. Voedsel uit de regio	In 2040 wordt een groot deel van ons voedsel regionaal geproduceerd, met sterke verbindingen tussen producent en consument, vanwege de brede maatschappelijke waarde.
2. Inwoners eten zich gezond	In 2040 kiezen de inwoners voor een gezond dieet. Voedseleducatie en gezonde voedselomgevingen zorgen ervoor dat gezond voedsel de logische, makkelijkste en betaalbare keuze is.
3. Zuid-Holland leidend in innovatie en ondernemingsruimte voor voedselproductie	In 2040 is Zuid-Holland koploper in toekomstbestendige voedselproductie door innovatie en ondernemerschap te stimuleren, met een focus op efficiënte en maatschappelijk waardevolle voedselproductie.
4. Zero-waste in Zuid-Holland	In 2040 is de voedselverspilling in Zuid-Holland met 75% verminderd ten opzichte van 2023 door betere afstemming tussen productie en consumptie en bewustere keuzes bij consumenten en bedrijven.
5. Toekomstperspectief voor agrarische ondernemingen	In 2040 kent Zuid-Holland een gezond systeem voor de agrarische voedselproductie, renderende bedrijfssystemen en een behoorlijk inkomen voor de agrarisch ondernemer en zijn medewerkers.
6. Nieuwe eiwitbronnen	In 2040 is Zuid-Holland een internationale koploper in het ontwikkelen van nieuwe eiwitbronnen.
7. Biotechnologie maakt Zuid-Holland leidend in duurzame voedselproductie	In 2040 is Zuid-Holland een internationale koploper in biotechnologie voor het ontwikkelen van innovatieve voedselproducten, zoals eiwitten, duurzame voedselingrediënten en weerbare gewassen.

Ambitie 1: Voedsel uit de regio

In 2040 wordt een groot deel van ons voedsel regionaal geproduceerd, met sterke verbanden tussen producent en consument, vanwege de brede maatschappelijke waarde. Waarom zetten wij hierop in?

Meer lokaal voedsel in ons voedselsysteem heeft meerdere voordelen. Het verkleint de ecologische voetafdruk door de transportafstanden te verkorten, wat bijdraagt aan minder CO₂-uitstoot. Bovendien ondersteunt het lokale boeren en producenten, waardoor regionale economieën sterker en veerkrachtiger worden. Daarnaast versterkt een lokaal voedselsysteem de band tussen consumenten en producenten, wat leidt tot meer bewustwording over voedselproductie en het bevorderen van duurzame keuzes.

Lokaal voedsel biedt grote kansen voor Zuid-Holland, door de combinatie van een sterke agrarische (inclusief tuinbouw) sector, een grote stedelijke afzetmarkt en de toenemende vraag naar duurzamer voedsel. De provincie werkt hieraan door verschillende partijen bij elkaar te brengen, met als doel de vraag naar en het aanbod van regionale producten te vergroten. Uit onderzoek blijkt dat 21% van de agrariërs deelneemt aan de regionale afzet van producten. Er is een zichtbare beweging richting meer regionale voedselsystemen, maar de totale afzet van regionale producten blijft kleinschalig.

*In 2040 hebben we een **sterk lokaal en regionaal voedselsysteem** opgebouwd dat een **eerlijk, duurzaam en veerkrachtig** alternatief biedt naast de internationale voedselketen. Producenten en consumenten zijn directer met elkaar verbonden, wat zorgt voor een **gezondere samenleving** en sterkere sociale cohesie. Voedselgemeenschappen spelen een centrale rol en maken van voeding niet alleen een noodzaak, maar ook een **middel voor verbinding en welzijn**.*

*Boeren en tuinders profiteren van een **eerlijk verdienmodel** met minder milieudruk, terwijl consumenten bewuster kiezen voor **seizoensgebonden en lokaal geproduceerd voedsel**. De kortere ketens zorgen voor minder transportbewegingen, een lagere CO₂-uitstoot en een kleinere ecologische voetafdruk.*

*Ons voedselsysteem is robuuster en minder afhankelijk van internationale markten. Zuid-Holland heeft zich ontwikkeld tot een regio waar **voedselzekerheid, duurzaamheid en innovatie** hand in hand gaan. In tijden van crises kan de provincie vertrouwen op haar eigen **sterke regionale voedselsysteem**, waarmee zij niet alleen zichzelf, maar ook Nederland voorziet van gezond en eerlijk voedsel.*

Aanbevelingen en handelingsperspectieven

1. Vergroot de markt voor natuur-inclusieve seizoensgebonden producten door lokale inkoop door overheden en instellingen te stimuleren, bijvoorbeeld door meer lokaal voedsel aan te bieden in kantines van scholen, ziekenhuizen en overheidsgebouwen.
2. Stimuleer regelgeving die het aandeel regionale producten in supermarkten vergroot.
3. Faciliteer via ruimtelijke inrichting de ruimte voor stadsland- en tuinbouw, aangezien steeds meer gemeenten voedselstrategieën en -beleid ontwikkelen.
4. Werk aan het versterken van draagvlak voor de landbouw door het belang van de landbouw voor de regio beter onder de aandacht te brengen, gezien de toename van verstoringen en schaarste in het voedselsysteem.
5. Stimuleer samenwerking met chefs en influencers om streekproducten aantrekkelijker te maken voor een breder publiek.
6. Ondersteun regionale distributiecentra die kleinschalige producenten helpen om hun producten breder aan te bieden.
7. Investeer in infrastructuur die het mogelijk maakt regionale producten efficiënt naar winkels en restaurants te vervoeren.

In 2025 werkt de provincie concreet aan dit thema via het project Bioregio, met een focus op biologische producenten, en het project Groene Cirkel Tuin van Holland, met een focus op natuur-inclusieve seizoensgebonden producten. Daarnaast is er een samenwerking gestart met Voedsel families en wordt er vanuit het programma Gezondheid & Welzijn gewerkt aan bewustwording, een gezonde voedselomgeving en voedsel educatie. In de komende jaren wordt er met verschillende netwerken bekeken hoe hier verder invulling aan gegeven kan worden, bijvoorbeeld in samenwerking met supermarkten.

Ambitie 2: Inwoners eten zich gezond

In 2040 hebben alle inwoners toegang tot een gezond dieet en voedingspatroon dankzij een sterke focus op voedsel educatie en gezonde voedselomgevingen waarbij gezond voedsel de makkelijkste en betaalbare keuze is.

Waarom zetten wij hierop in?

In Zuid-Holland heeft 52% van de inwoners overgewicht, deels door een voedselomgeving waarin ongezonde keuzes de norm zijn. De provincie scoort landelijk het laagst op levensverwachting in goed ervaren gezondheid, met grote gezondheidsverschillen tussen regio's en wijken. Tussen de 70 en 80% van het supermarktaanbod bestaat uit (ultra)bewerkt voedsel. Ongezonde voeding draagt bij aan diverse leefstijlziekten, met jaarlijkse zorgkosten van zes miljard euro. Vooral in buurten met lagere inkomens is gezond voedsel minder toegankelijk, terwijl overgewicht daar vaker voorkomt.

Om een gezonder Zuid-Holland te realiseren, moeten we de gezonde keuze de makkelijkste keuze maken. Dit betekent dat gezond voedsel beter beschikbaar, betaalbaar en zichtbaar moet worden vooral in kwetsbare wijken. Door samen te werken met supermarkten, scholen en horeca kunnen we voedzame alternatieven stimuleren. Ook is voedsel educatie essentieel, zodat inwoners zelf gezonde keuzes kunnen maken en een gezondere eetcultuur ontstaat. Een gezondere voedselomgeving ondersteunt niet alleen individueel gedrag, maar draagt ook bij aan een gezondere samenleving als geheel.

Droom

In 2040 realiseren we ons in Zuid-Holland dat **gezonde voeding de basis is van een vitaal leven**. Een gezond voedselsysteem kent **brede maatschappelijke baten**. Het draagt bij aan **fysieke en mentale gezondheid en vermindert hiermee de druk op de gezondheidszorg**. Een gezond voedselsysteem betekent lagere maatschappelijke kosten, meer welzijn, een veerkrachtiger milieu en een toekomst waarin iedereen toegang heeft tot goed voedsel. De baten zijn niet alleen economisch, maar ook sociaal, ecologisch en moreel van waarde en vragen de overheid deze waarden te erkennen.

Alle schakels in de voedselketen, van producent tot retailer, **dragen de verantwoordelijkheid** voor het gezonde voedselsysteem dat we in 2040 kennen. Beleidsmakers, supermarkten, de verwerkende industrie, maar ook distributeurs en banken laten zich door dit streven leiden en waarderen voedsel als bron van gezondheid en duurzaamheid. Diverse initiatieven worden ontwikkeld in de hele keten en de provincie is een partner in deze.

We bouwen **gezonde voedselomgevingen**, werken aan **voedsel educatie** en gezonde opties worden zichtbaar gemaakt voor de consument. Van jong tot oud moet iedereen toegang hebben tot kennis over gezonde voeding, de herkomst van producten en de impact van voedsel op het milieu en de volksgezondheid. Deze culturele verschuiving, waarbij **consumenten zich bewust zijn van de waarde van voedsel** passen het consumptiepatroon aan. Overgewicht is in 2040 niet langer de norm, maar uitzondering.

Aanbevelingen en handelingsperspectieven

1. **Investeer actief in gezonde voedselomgevingen** in en rondom scholen, werkplekken en zorginstellingen. Ontwikkel beleid dat gezonde voedingskeuzes vergemakkelijkt en ongezonde opties ontmoedigt. Daarnaast is het essentieel om te investeren in voedselvaardigheden bij inwoners. Dit draagt bij aan een gezondere generatie en vermindert de druk op de gezondheidszorg op lange termijn.
2. **Zorg dat gezond voedsel voor iedereen toegankelijk wordt.** Gezond voedsel is een basisbehoefte, maar is momenteel niet voor iedereen in Zuid-Holland vanzelfsprekend toegankelijk. Gezond voedsel zou net zo vanzelfsprekend moeten zijn als gezondheidszorg.
3. **Ondersteun regelgeving die de consumptie van gezond voedsel bevordert.** Dit kan door belastingen op groenten en fruit te verlagen en voedsel met een negatieve impact op de volksgezondheid en het milieu, zoals suikerhoudende producten, zwaarder te belasten. Dit bevordert een gezonder en duurzamer voedingspatroon en kan bijdragen aan de verlaging van maatschappelijke kosten door ongezonde voeding.
4. **Stimuleer supermarkten om hun verantwoordelijkheid te nemen** door gezond voedsel een prominente plaats in hun aanbod te geven. Dit kan door richtlijnen en stimulerende maatregelen te ontwikkelen die supermarkten aanmoedigen om gezond voedsel aantrekkelijk en prominent aan te bieden. Gezien hun invloed op consumentengedrag kunnen supermarkten bijdragen aan een gezonder voedingspatroon.

Ambitie 3: Zuid-Holland leidend in innovatie en ondernemingsruimte voor voedselproductie

In 2040 is Zuid-Holland koploper in toekomstbestendige voedselproductie door innovatie en ondernemerschap te stimuleren, met een focus op efficiënte en maatschappelijk waardevolle voedselproductie.

Waarom zetten we hierop in?

Zuid-Holland beschikt over een sterk ontwikkelde voedselproductie, dankzij een combinatie van een gunstige geografische ligging, innovatieve sectoren en een sterke infrastructuur. De provincie heeft een breed en veelzijdig landschap, waarin verschillende vormen van land- en tuinbouw bestaan en elkaar versterken.

In de zuidelijke en oostelijke delen van de provincie is er ruimte voor akkerbouw en veehouderij. Hier worden gewassen zoals aardappelen, suikerbieten en granen geteeld en is er een belangrijke melkveesector. De nabijheid van Rotterdam, de grootste haven van Europa, maakt efficiënte import en export mogelijk. Hierdoor kunnen land- en tuinbouw producten snel de wereldmarkt bereiken. De Greenport West-Holland is wereldleider in glastuinbouw, waardoor Zuid-Holland een innovatiecentrum is voor duurzame en efficiënte voedselproductie. Geavanceerde technieken zoals precisielandbouw, autonoom telen, vertical farming en biotechnologie zorgen voor hoge opbrengsten met minimale milieudruk. Universiteiten, onderzoekscentra en agritech-bedrijven in de regio werken samen aan duurzame oplossingen, zoals nieuwe gewassen, circulaire land- en tuinbouw en nieuwe eiwitbronnen.

De Nederlandse en Zuid-Hollandse land- en tuinbouw staan voor diverse uitdagingen, zoals de impact van voedselproductie op de leefomgeving, evenals de waarborging van voedselzekerheid in de toekomst. Deze vraagstukken zijn nauw met elkaar verbonden. Een gezonde bodem en veerkrachtige ecosystemen zijn essentieel om ook op lange termijn voedsel te kunnen produceren.

Deze context biedt ook kansen om innovaties aan te jagen rondom toekomstbestendige voedselproductie. Zowel technologische als ecologische innovaties worden hier ondersteund en kunnen elkaar versterken. Veelvoud aan oplossingen is hierbij de sleutel; van nieuwe eiwitten tot korte ketens en van regeneratief tot grootschalig en gemechaniseerd.

Innovaties zijn een belangrijke voorwaarde om de toonaangevende rol van de Nederlandse voedselproductie uit te bouwen. Ze zijn ook een voorwaarde als we een bepaald productieniveau willen behouden in een wereld die steeds meer onder druk komt te staan door klimaatverandering en andere verstoringen. Innovaties kunnen worden ingezet niet alleen om de negatieve effecten van gangbare landbouw te verminderen, maar juist ook om bijvoorbeeld biologische landbouw of voedselbossen verder te ontwikkelen.

Juist doordat de maatschappelijke eisen in Nederland zo stevig zijn, lopen vele schakels in ons voedselsysteem door innovatie voorop in een mondiale context. Daarbij gaat het over eisen voor voedselveiligheid en duurzaamheid, over de kosten van productiefactoren zoals arbeid en in het bijzonder in Zuid-Holland door de druk op de ruimte.

Droom

*In 2040 is Zuid-Holland dé koploper in innovatieve voedselproductie. Onze regio biedt volop ruimte voor de combinatie van **hoogtechnologische en natuurgerichte innovatie**, waarmee we voedsel produceren binnen de planetaire grenzen. In 2040 is alle grondgebonden land- en tuinbouw in Zuid-Holland natuurinclusief.*

*Ondanks wereldwijde druk door klimaatverandering en een groeiende, welvarende bevolking, hebben we **robuuste oplossingen gevonden die zorgen voor een maatschappelijk stabiele en veerkrachtige voedselproductie**.*

*Dankzij onze uitgebreide kennis van ecosystemen, waterbeheer, voedselproductie en efficiënt ruimtegebruik loopt Zuid-Holland internationaal voorop. We hebben een klimaat gecreëerd waarin **ondernemerschap en innovatie worden gestimuleerd**, ondersteund door een doordacht overheidsbeleid en financiering. **Boeren en tuinders krijgen de ruimte om te experimenteren**, wetende dat ze worden gefaciliteerd in hun zoektocht naar duurzame oplossingen.*

*Deze vooruitstrevende aanpak heeft Zuid-Holland niet alleen een **internationaal erkende gidsregio** gemaakt, maar ook een veerkrachtige en toekomstbestendige voedselketen opgeleverd.*

Aanbevelingen en handelingsperspectieven

1. **Bescherm ons productieareaal in de landbouw en de (glas)tuinbouw.** Het belang van regionale productie groeit, vooral naarmate de voedselzekerheid elders onvoorspelbaarder wordt. Het is van belang om te zorgen voor onze eigen gezonde voedselproductie. We moeten de onbalans tussen wat we consumeren (wereldwijde producten, altijd beschikbaar) en wat een gezond dieet inhoudt (seizoensgebonden regionale producten) aanpakken. Ons dieet vraagt aanpassing in de toekomst, bijvoorbeeld doordat kleine regionale teelten verdwijnen door schaalproblemen. Het beschermen van ons productieareaal is cruciaal.
2. **Stimuleer innovatie binnen planetaire grenzen.** Het creëren van ondernemingsruimte is nodig om deze innovaties mogelijk te maken. Financiële instrumenten en strategieën zullen moeten worden ontwikkeld om voedselproductie mogelijk te maken met een minimale druk op de omgeving en met een hoge productiecapaciteit.
3. **Versterk de erkenning van de glastuinbouw bij de Europese instanties.** De Nederlandse glastuinbouw is wereldwijd een koploper op het gebied van efficiënte en duurzame voedselproductie. Ondanks de indrukwekkende prestaties krijgt de sector relatief weinig erkenning bij de Europese instanties. Het vergroten van de Europese erkenning en ondersteuning biedt de glastuinbouwsector kansen om verder te innoveren en bij te dragen aan voedselzekerheid, klimaatdoelen en een veerkrachtiger voedselsysteem in de EU.
4. **Blijf investeren in duurzame glastuinbouwtechnieken.** Blijf investeren in innovatieve teelttechnieken, energiezuinige kassen en geavanceerd water- en nutriëntenbeheer in de glastuinbouw om de efficiëntie en duurzaamheid verder te vergroten.
5. **Verbeter de samenwerking tussen akkerbouw en veeteelt.** Organiseer de samenwerking tussen akkerbouw en veeteelt beter om kringlopen te sluiten en een bepaald productieniveau te behouden, wat bijdraagt aan een duurzamer voedselsysteem.
6. **Versterk de samenwerking in de productieketen van akkerbouw en (rond)veehouderij naar voorbeeld van de Greenports.** In de Tuinbouw (glasteelten, bloembollen, boomteelt) vervullen de Greenports een maatschappelijk nuttige rol door in samenwerking te bouwen aan de toekomstgerichtheid van de sector, de primaire productiebedrijven en het productiepakket. Daarbij trekken private ketenpartners samen op met overheden en kennisinstellingen. Het verdient aanbeveling om voor akkerbouw en rundveehouderij een samenwerking te smeden als eigentijds vervolg van wat eerder in de Productschappen werd georganiseerd.

Ambitie 4: Zero-waste in Zuid-Holland

In 2040 is de voedselverspilling in Zuid-Holland met 75% verminderd door betere afstemming tussen productie en consumptie en bewustere keuzes bij consumenten en bedrijven.

Waarom zetten we hierop in?

De Provincie Zuid-Holland werkt aan een toekomstbestendige samenleving die duurzaam en circulair is. In deze samenleving bestaat geen afval en worden grondstoffen steeds opnieuw gebruikt. Daarom heeft de provincie de strategie *Circulair Zuid-Holland – samen versnellen* vastgesteld, om de transitie naar een circulair Zuid-Holland te realiseren. Deze strategie sluit aan bij het Nationaal Grondstoffenakkoord en de transitithema's.

Juist op het gebied van 'voedsel' is Zuid-Holland uniek. De regio is niet alleen de dichtstbevolkte provincie van Nederland (met meer dan 3,8 miljoen inwoners), maar is ook wereldspeler op het gebied van havenactiviteiten, aardappelteelt, glastuinbouw en transport en distributie. Dit creëert een bijzondere regionale situatie die kansen biedt om een substantiële impact te maken in het reduceren van voedselverspilling – juist omdat veel ketenpartijen in deze regio actief zijn. Niet alleen de consument en de supermarkt, maar ook de verwerkende industrie en de voorkant van de keten hebben de verantwoordelijkheid om voedselverspilling tegen te gaan.

In Nederland verspillen we jaarlijks 2 miljard kilo voedsel. Dit is niet alleen zonde vanuit moreel en duurzaamheidsoogpunt, maar ook economisch gezien een gemiste kans. Het tegengaan van voedselverspilling is daarom niet alleen logisch, maar ook noodzakelijk en verstandig.

Aanbevelingen en handelingsperspectieven

De provinciale catering heeft aanzienlijke stappen gezet om voedselverspilling in eigen huis tegen te gaan. Deze ambitie zal blijvend worden ondersteund via deze ambitie in de Voedselvisie.

In 2025 zal een verkenning plaatsvinden om nader te onderzoeken waar de provincie een rol kan spelen in de regio om voedselverspilling tegen te gaan.

Droom

Het is ons gelukt om in 2040 de voedselverspilling zo goed als volledig terug te dringen.

De structuur van de regionale economie onderscheidt zich ten opzichte van andere regio's. Door de aanwezigheid van de haven in Rotterdam, de sterke positie in de wereld van de glastuinbouw en de bijbehorende kracht op het gebied van transport, logistiek en handel, heeft Zuid-Holland de kansen gepakt om aan de voorkant van de voedselketen de verspilling tegen te gaan.

Reststromen van voedsel gooien we niet weg en geven het bij voorkeur een nieuwe bestemming, bij voorkeur als voedsel voor mens, bijvoorbeeld in sociale keukens. Reststromen worden ook efficiënt hergebruikt voor nieuwe toepassingen, zoals diervoeder, biomaterialen, energieproductie of zelfs als basis voor nieuwe voedingsmiddelen. Dit sluit verspilling uit en maakt de keten duurzamer en efficiënter.

Het is ons tevens gelukt om voorloper te zijn en de circulaire ketens economisch rendabel te laten zijn. Verbeterde distributiemethoden en AI-toepassingen hebben ertoe geleid dat het aanbod afgestemd is op de werkelijke vraag. Overproductie is vrijwel uitgebannen, en logistieke innovaties zorgen ervoor dat voedsel sneller en efficiënter bij de consument komt, met minimale verliezen onderweg. Enerzijds richten we ons op het creëren van verandering in de huidige mainstream bedrijven en anderzijds creëren we ruimte voor bottom-up initiatieven.

Ambitie 5: Toekomstperspectief voor agrarische ondernemingen

In 2040 kent Zuid-Holland een gezond systeem voor voedselproductie, renderende bedrijfs-systemen en een behoorlijk inkomen voor de agrarisch ondernemer en zijn medewerkers.

Waarom zetten we hierop in?

De verhouding tussen omzet, inkomsten en gefinancierd vermogen is scheef in de landbouw. Dat gaat tot meer problemen leiden, zeker als grondprijzen blijven stijgen. Dit maakt het voor boeren moeilijker om te investeren en financieel gezond te blijven. Om een duurzamer financieel model te creëren, is het aanbieden van een ‘menukaart’ van financieringsopties die aansluiten bij de intrinsieke motivatie van de ondernemer een noodzaak. Dit zou boeren helpen bij het aanvullen van hun verdienmodellen, het verlagen van de drempels voor overnames en het versterken van hun financiële basis. Het is ook belangrijk na te denken alternatieven voor grondbezit, aangezien grondprijzen steeds minder toegankelijk zijn voor agrariërs.

De verdiensten van de agrarisch ondernemer staan vaak niet in verhouding tot de inspanningen, het vakmanschap, de ureninzet en het vereiste vermogen. Het verdienvermogen van de agrarisch producerende ondernemer is onvoldoende. De maatschappelijke eisen nemen in de loop der tijd alleen maar toe, evenals de administratieve lasten.

Dit maakt het economisch perspectief van veel agrarische bedrijven op lange termijn onhoudbaar. Dit vormt een risico voor het beheer van het landschap, de omgevingskwaliteit en de vitaliteit van het platteland.

Het voedselsysteem toekomstbestendig maken gaat hand in hand met het toekomstperspectief voor agrarische ondernemingen.

Factoren die hierbij een bepalende rol spelen, zijn onder andere:

- **De organisatie van de agrarische productieketen:**
 - o Toelevering: Kennisinstellingen, banken en verzekeringen, uitgangsmateriaal, technologische ontwikkeling.
 - o Afzet: Coöperaties, voedselverwerkende industrie, inkooporganisaties binnen de detailhandel.
- **Overheidsregels:**
 - o Economische, fiscale en financiële regelgeving, handelsverdragen en subsidies.
- **Publieke zaken:**
 - o Waterhuishouding, ruimtelijke ordening en grondpolitiek.

Droom

*In 2040 bloeit de agrarische sector van Zuid-Holland als een wereldwijd voorbeeld van duurzame en rendabele voedselproductie. **Innovatieve en circulaire bedrijfssystemen zorgen voor een gezonde balans tussen ecologie en economie**, waarbij bodem, water en biodiversiteit in evenwicht zijn. Glastuinbouw, akkerbouw, veeteelt en visserij opereren efficiënt en klimaatbestendig, ondersteund door slimme technologieën en regionale samenwerking.*

*Agrarische ondernemers en hun medewerkers genieten van een **eerlijk inkomen en toekomstbestendige bedrijfsmodellen**, waardoor jonge generaties worden aangemoedigd het vak voort te zetten. **Korte ketens versterken de verbinding tussen producent en consument**, terwijl Zuid-Holland als ‘de voedende regio’ bijdraagt aan zowel nationale als internationale voedselzekerheid. Dit gezonde voedselsysteem zorgt niet alleen voor economische kracht, maar ook voor een veerkrachtige en leefbare provincie, **waar landbouw, natuur en samenleving hand in hand gaan**.*

Aanbevelingen en handelingsperspectieven

1. Bescherm agrarische productiegrond:

- Integreer bescherming van agrarische en tuinbouw grond in het ruimtelijk beleid.
- Overweeg bij de uitkoop van veehouderijbedrijven op welke manier de voedselproductie die hiermee verdwijnt, gecompenseerd kan worden, bijvoorbeeld herbestemd worden voor plantaardige productie of herverdeeld over de omliggende veehouderijen.

2. Vorm een 'coalition of the willing':

- Stimuleer de oprichting van een coalitie van belanghebbenden voor de reorganisatie van de keten, met als doel de positie van de boer en de tuinder te versterken en hun aandeel in de verwaarding van voedsel te verbeteren.

3. Verruim de wettelijke mogelijkheden voor groene en blauwe diensten:

- Breid de wettelijke mogelijkheden uit om boeren te compenseren voor het leveren van groene en blauwe diensten, zodat zij kunnen bijdragen aan natuur- en waterbeheer als onderdeel van een eerlijk en gezond verdienmodel.

4. Pas de regels voor bedrijfsoverdracht en grondtransacties aan:

- Herzie de regels voor bedrijfsoverdracht, grondtransacties en overerving om de continuïteit van duurzaam beheer van agrarische productiemiddelen te waarborgen.

5. Focus op grond(politiek):

- Zet het beleid rond grondgebruik en -beheer als een belangrijk zwaartepunt op de politieke agenda en werk dit verder uit.

Ambitie 6: Nieuwe eiwitbronnen

In 2040 is Zuid-Holland een internationale koploper in het ontwikkelen van nieuwe eiwitbronnen.

Waarom zetten we hierop in?

De eiwittransitie richt zich op het ontwikkelen van innovatieve en duurzame manieren om ons voedselsysteem minder afhankelijk te maken van dierlijke eiwitten. Het ontwikkelen van alternatieve eiwitten en gecombineerde (hybride) producten (deze bestaan bijvoorbeeld uit zeewier en vlees), speelt hierin een cruciale rol. Dit is mogelijk door het gebruik van plantaardige en microbiële oplossingen. Tegelijkertijd draagt het gebruik van duurzame ingrediënten bij aan een lagere milieu-impact en een gezondere voedselketen.

De provincie investeert in een lab, pilot- en opschalingsfaciliteiten op de Biotech Campus, met als doel bij te dragen aan de eiwittransitie en de ontwikkeling van een nieuw economisch cluster in de regio. Deze transitie draagt ook bij aan het vergroten van het aanbod van duurzaam geproduceerde biomassa, en daarmee aan de provinciale strategie Circulair Zuid-Holland, die zich richt op de circulaire economie en de reductie van (fossiele) grondstoffen.

De provincie wil het innovatiepotentieel beter benutten om (brede) welvaart te behouden en te vergroten, en om bedrijven in staat te stellen een grotere bijdrage te leveren aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, met name die met betrekking tot de transitie naar een duurzame, circulaire en digitale economie.

Droom

*In 2040 is Zuid-Holland een wereldleider in de ontwikkeling van **duurzame eiwitten, gedreven door innovatie en samenwerking**. Onze provincie is een gidsregio geworden op het gebied van voedselproductie en draagt actief bij aan het voorkomen van wereldwijde voedseltekorten. Dankzij **baanbrekende biotechnologieën** en een sterk netwerk van kennisinstellingen en bedrijven, hebben we de **transitie naar duurzame eiwitten volledig omarmd en verzilverd**.*

*In de regio is een krachtig cluster van bedrijven ontstaan dat met minimale milieu-impact alternatieve eiwitten produceert, zowel voor voedsel (food) als veevoer (feed). **De landbouwsector profiteert mee**, door hoogwaardige grondstoffen te leveren en een nieuw verdienmodel te ontwikkelen. Voor **de kust van Zuid-Holland** bloeit een **innovatieve zeewierindustrie**, waarin we niet alleen marktleider zijn, maar ook pionier in de **verwerking en toepassing van zeewier als voedingsbron**. Zuid-Holland bewijst dat een circulair en duurzaam voedselsysteem niet alleen mogelijk, maar ook economisch rendabel is.*

Aanbevelingen en handelingsperspectieven

1. **Verbind sectoren rondom biotechnologie:** Stimuleer samenwerking tussen verschillende sectoren die gebruikmaken van biotechnologie. Biotechnologie biedt mogelijkheden voor het benutten van diverse grondstoffen, waaronder traditionele suikerstromen, reststromen uit de land- en tuinbouw, en zelfs de uitstoot van gassen uit industriële productie. Aquacultuur kan daarnaast waardevolle eiwitrijke voedselproducten en reststromen leveren die via biotechnologie benut kunnen worden.
2. **Verken aquacultuur als bron voor innovatieve ingrediënten:** Zet in op het gebruik van algen, zeewier en andere aquatische bronnen als duurzame eiwit- en vetgrondstoffen. Deze zee- en zoetwaterorganismen bieden unieke mogelijkheden voor de voedselproductie en kunnen de afhankelijkheid van traditionele landbouw verminderen. Verken deze potentie verder en benut aquacultuurreststromen.
3. **Stimuleer de voedingsindustrie:** Richt je op de schaalbare productie van alternatieve eiwitten, andere ingrediënten en innovatieve hybride eindproducten. Dit biedt kansen voor de biotechnologiesector om bij te dragen aan een duurzamer voedselsysteem.
4. **Integreer biotechnologie met de tuinbouw en de akkerbouw:** Onderzoek de mogelijkheden om biotechnologische processen en tuinbouw en akkerbouw te integreren. Door grondstoffen en processen te combineren, kan verspilling geminimaliseerd worden en kan optimaal gebruik worden gemaakt van reststromen, zoals CO₂-uitwisseling tussen fermentatieprocessen en gewasteelt.
5. **Verken kansen met de land- en tuinbouw:** Focus op innovatie in grondstofproductie en het hergebruik van reststromen uit de land- en tuinbouw. Dit kan bijdragen aan een duurzamer productiesysteem, het efficiënter benutten van beschikbare middelen en een nieuw verdienmodel voor de landbouw.

Ambitie 7: Biotechnologie maakt Zuid-Holland leidend in duurzame voedselproductie

In 2040 is Zuid-Holland een internationale koploper in biotechnologie voor het ontwikkelen van innovatieve voedselproducten, zoals eiwitten, duurzame voedsel ingrediënten en weerbare gewassen.

Waarom zetten we hierop in?

In 2040 is Zuid-Holland een internationale koploper in biotechnologie voor de ontwikkeling van innovatief en duurzaam geproduceerde voedsel ingrediënten en eindproducten. Door samenwerking tussen biotechnologie, de voedingsindustrie, tuinbouw, landbouw, aquacultuur en logistiek worden toekomstbestendige productieprocessen en baanbrekende voedselconcepten gerealiseerd.

De regio benut haar netwerk, expertise en infrastructuur om biotechnologische innovaties te versnellen en economische groei te realiseren. Zuid-Holland draagt hiermee bij aan voedselzekerheid, duurzaamheid en een efficiënter gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Hiermee benut de provincie haar potentie om wereldmarktleider te worden.

Zuid-Holland heeft diverse kenmerken die het tot een belangrijke regio maken voor duurzame voedseloplossingen door innovatie en biotechnologie. Met toonaangevende kennisinstellingen zoals TU Delft, Universiteit Leiden en samenwerking met Wageningen University excelleert de regio in biotechnologie en precisietechnologieën zoals fermentatie en celkweek. Zuid-Holland herbergt ook het grootste glastuinbouwcluster ter wereld en zet in op circulaire landbouwpraktijken om hulpbronnen efficiënter te benutten. De regio heeft een concentratie van innovatieve bedrijven en exportgerichte voedingsindustrieën die duurzame en alternatieve voedseloplossingen ontwikkelen. Door samenwerking tussen biotechnologie, voedingsindustrie, tuinbouw, landbouw, aquacultuur en logistiek worden duurzame productieprocessen en baanbrekende voedselconcepten gerealiseerd.

Droom

Onze regio heeft een bloeiend cluster van bedrijven opgebouwd die **hoogwaardige alternatieve eiwitten** ontwikkelen met minimale impact op het milieu. Door **fermentatie, cellulaire landbouw en genetische optimalisatie** produceren we eiwitten uit schimmels, algen en geavanceerde plantbronnen. De landbouwsector in Zuid-Holland levert hierbij essentiële inputs en profiteert van een eerlijk verdienmodel.

Precisielandbouw, **vertical farming en regeneratieve teeltsystemen** zorgen voor maximale efficiëntie, terwijl we het gebruik van grondstoffen drastisch hebben vermindert. **Zeewier speelt hierin een sleutelrol:** voor de uitgestrekte Zuid-Hollandse kust is een robuuste sector ontstaan die deze veelzijdige grondstof benut voor voeding en diervoeder. Dit heeft onze regio niet alleen tot **marktleider in de zeewierindustrie** gemaakt, maar ook bijgedragen aan een duurzamere voedselvoorziening.

Aanbevelingen en handelingsperspectieven:

1. **Stimuleer de verdere ontwikkeling van de biotechnologische sector**, met een focus op de verbinding met de bestaande agrarische sector en industrie. Het hergebruik van agrarische en industriële reststromen als grondstoffen voor biotechnologie biedt unieke kansen om circulaire doelstellingen te realiseren.
2. **Bevorder sector overschrijdende samenwerking** door de integratie van biotechnologie, tuinbouw, landbouw, aquacultuur, verwerking, retail en logistiek. Dit zal leiden tot een krachtig innovatie-ecosysteem voor een moderne voedingsindustrie.
3. **Stimuleer werkgelegenheid en investeringen** door nieuwe biotechnologische voedseloplossingen, die hoogwaardige banen creëren en Zuid-Holland aantrekkelijk maken voor (inter)nationale bedrijven en investeerders.
4. **Zet in op de export van kennis en producten** zodat de regio wereldwijd erkend wordt als een vooraanstaande speler in duurzaam geproduceerd voedsel door middel van biotechnologie.

4 Conclusies: hoe verder?

Onze startpositie is positief. Voor enkele ambities lopen er al programma's, terwijl voor andere verkend moet worden welke inspanningen nodig zijn. Om de gewenste inspanningen te realiseren, zullen we in de komende periode per ambitie een agenda opstellen. Dit gaan we samen doen met de partijen in de regio. We doen een oproep aan de partijen in het veld: laten we de krachten bundelen en de kansen die zich voordoen grijpen. Deze visie geeft richting, markeert een stip op de horizon en versterkt de vastberadenheid en toewijding van de provincie om een rol te spelen die haar past.

De opgave waar we ons aan willen committeren, is een lange termijnopgave. Dit betekent dat we te maken zullen krijgen met een cultuurverandering. We werken aan de bewustwording bij de consument over de rol van voedsel in onze gezondheid en we helpen nieuwe ketens op te bouwen zodat de boer en de consument weer dichterbij elkaar komen. Hierdoor ontstaat herwaardering voor de boer, weet de consument wat hij of zij eet, creëren we een eerlijker verdienmodel in de keten en verlagen we de milieudruk van voedselproductie op het milieu.

Onze ambitie voor 2025 is om te komen tot actieprogramma's. Nadrukkelijk doen we dit in samenhang met bestaande programma's en met het externe netwerk wat we gaan bouwen rondom de verschillende ambities.

Wees uitgenodigd om mee te doen!

Bijlage 1

Programma's	Koerslijn
Gezondheid & Welzijn	Gezondheid bevorderen door samen te werken met regionale partners aan het vergroten van kennis over gezond voedsel en aanbod aan gezond voedsel.
Landbouw	Duurzame landbouw: Ambitie om toe te werken naar een veerkrachtige landbouw die zich kan verhouden tot de doelen van water, klimaat en natuur en bij kan dragen aan betrouwbare en duurzame voedselproductie dichtbij de consument.
Eiwittransitie	Versterken van het bedrijvencluster en bouwen van een ecosysteem rondom eiwitten in Zuid-Holland. Het gaat hierbij om het brede palet aan eiwitten (zeewier, algen, precisie fermentatie)
Greenports	Duurzame tuinbouw: Ambitie om een toekomstbestendige, duurzame keten te creëren die met een economisch haalbaar verdienmodel gezonde producten biedt aan consumenten.
Groene Cirkel Duurzame Fritesketen	Samenwerken aan een duurzame en vitale fritesketen met een betere leefomgeving, een gezondere bodem, duurzame energie, logistiek en productieproces én: wereldwijde impact.
Groene Cirkel Kaas & Bodemdaling	Het ontwikkelen van een toekomstbestendige landbouw en een toekomstbestendig landschap voor de mens en biodiversiteit in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden , het ommeland en uiteindelijk de Nederlandse veenweidegebieden.
Groene Cirkel Tuin van Holland	Een gezonde en duurzame keuken helpen ontwikkelen door de vraag naar hoogwaardige producten uit de regio te vergroten ten behoeve van gezondheid van de agrarische sector, van onze bodem, ons water én van onszelf.
Circulair Zuid-Holland	Stimuleren van grondstoffentransitie door te werken aan nieuwe waardenketens, voedselverspilling , en andere businessmodellen voor ondernemers.